

*Борисенко Н. Д.,
канд. філол. наук, доцент*

Житомирський державний університет

ГЕНДЕРНА МАРКОВАНІСТЬ ПЕРСОНАЖНОГО ДИСКУРСУ СУЧАСНОЇ БРИТАНСЬКОЇ ДРАМИ: ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена аналізу персонажного дискурсу сучасної британської драми як такого, що відображує гендерні стереотипи британської лінгвокультурної спільноти. Аналізується лінгвокультурна специфіка гендерних стереотипів. Розглядаються особливості реалізації погрози в персонажному дискурсі сучасної британської драми.

Ключові слова: гендер, гендерний стереотип, персональний дискурс, британська лінгвокультура, погроза.

Статья посвящена анализу персонажного дискурса современной британской драмы, отражающего гендерные стереотипы британского лингвокультурного сообщества. Анализируется лингвокультурная специфика гендерных стереотипов. Рассматриваются особенности реализации угрозы в персонажном дискурсе современной британской драмы.

Ключевые слова: гендер, гендерный стереотип, персональный дискурс, британская лингвокультура, угроза.

The article deals with the analysis of Modern British Drama personages' discourse as such that reflects gender stereotypes of British lingual cultural community. Lingual cultural specific character of gender stereotypes is analysed. The peculiarities of threat realization in personages' discourse of Modern British Drama are taken into account.

Key words: gender, gender stereotype, personages' discourse, British lingual cultural community, threat.

У сучасних лінгвістичних розвідках незмінним залишається інтерес до статусних характеристик комуніката, що впливають на перебіг інтеракції. Однією з таких характеристик є гендер, що розглядається сьогодні як соціокультурна категорія [див., напр., Беляя 2009; Вахрамеева 2009; Герасименко, 2008; Гриценко 2011], а сучасна гендерна теорія бере до уваги саме культурну обумовленість гендеру та вказує на існування певного культурного коду, відповідно до якого мовець шукає ті мовні та мовленнєві одиниці, що відображують особливості гендерної культури і утворюють простір національної гендерної лінгвокультури. При цьому гендер розглядається як основна антропометрична сутність лінгвокультури, один з важливих культурних концептів англomовного соціуму [Бодрова 2008, 135-136]. У сфері гендеру культурний простір формує систему цінностей, правил та зразків поведінки, що є прийнятними для представників певної лінгвокультури [Герасименко 2007]. Лінгвокультурологічний підхід до гендерних стереотипів дозволяє розглядати останні як лінгвокультурні моделі, що існують у певному лінгвокультурному середовищі і фіксують уявлення цього середовища про представників протилежних статей, загострюючи певні риси, і дозволяють апелювати до цих уявлень у дискурсі

[Некрасова 2009, 142-143]. Гендерний дискурс, таким чином, сприймається як частина глобального культурного дискурсу, що безпосередньо впливає на мову та її вживання [Бодрова 2008]. Відповідно дискурсивні стратегії та тактики, що використовуються представниками протилежних статей, залежать певною мірою від культурних норм соціуму, а аналіз гендерно маркованих стратегій та тактик спілкування є на часі. Розробка типології стратегій та тактик знаходить сьогодні широке висвітлення у цілій низці мовознавчих розвідок, що свідчить про важливість зазначеного феномену у процесі організації спілкування людини [див., напр., Ісерс 2002, 101]. Стратегія є сукупністю запланованих мовцем заздалегідь і реалізованих у комунікації ходів, спрямованих на досягнення комунікативної мети [Клюев 1998, 11], загальною схемою, що розгортається і репрезентується завдяки тактикам [Нікульшина 1998, 8], від вдалого і адекватного комбінування яких залежить успішність або неуспішність стратегії [Щипіцина 2007, 10]. Тактики складаються з окремих мовленнєвих ходів, що відповідають загальній стратегії [Формановська 2002, 58] та забезпечують корегування поведінки адресата відповідно до мети, яку переслідує адресант [Франко 2006, 115-121]. З іншого боку, використання тактик потребує постійного корегування поведінки адресанта, якщо певна тактика не спрацьовує, і певних навичок, які забезпечують можливість здійснювати вибір тактик вже у процесі спілкування, що забезпечується прагматичною компетенцією мовця. Дискурсивний аналіз, у свою чергу, дозволяє враховувати не лише власне повідомлення, а й екстралінгвістичний контекст, що значно розширює матеріал дослідження та робить його результати більш валідними.

Наше дослідження персонажного дискурсу сучасної британської драми розглядає використання тактики погрози та мовленнєвих актів менасивів, які зазвичай її реалізують, у персонажному дискурсі з метою досягнення впливу на адресата. Серед різноманітних класифікацій мовленнєвих актів обираємо класифікацію, запропоновану В.І. Карасиком, і побудовану на принципі врахування статусних відносин комунікантів [Карасик 1992, 120]. Відповідно до останньої мовленнєві акти, використання яких направлене на підвищення статусної позиції одного з комунікантів, називають *статусно-маркованими*. Останні, у свою чергу, поділяються на *статусно-фіксовані* (із заданою позицією адресата) й *статусно-лабільні* (в яких статусний вектор залежить від ситуації спілкування). Таким чином, вибір статусно-маркованого мовленнєвого акту обумовлений не лише інтенцією мовця, але й врахуванням статусної позиції комунікантів або бажанням адресанта підвищити власний статус чи статус слухача. Менасив є статусно-маркованим і статусно-фіксованим мовленнєвим актом, оскільки його реалізація має на меті керування діяльністю й поведінкою співрозмовника, що призводить до зміцнення статусу мовця.

З точки зору Принципу ввічливості [Ліч 1983] та Теорії ввічливості [Браун, Левінсон 1987], мовленнєвий акт менасиву та тактика погрози належать до таких, які обмежують волю адресата, визначаючи його майбутні

дії. Специфічною особливістю тактики погрози та мовленнєвого акту менасиву є відсутність зацікавленості адресата в їх здійсненні:

Mum. *And don't you laugh at Gwyneth and don't you mention this to her or anyone else. If you do, I'll tell on you. And there're things I know about all of you that would surprise your better halves* (Wood 1977, 18).

Наявність тактики погрози та менасивів у висловлюваннях персонажів обох статей показує, що автор демонструє прагнення обох гендерних груп до зміцнення свого статусу і відображує важливість статусної позиції в британській лінгвокультурі. Реалізація менасива у ситуації, коли статус мовця нижчий за статус слухача, свідчить про намір адресанта підвищити свій статус за рахунок вживання менасива, як то, у діаді чоловік-доглядальник і жінка-наймач. При цьому погроза-шантаж реалізується як реакція на дії персонажа-жінки, що має на меті звільнити доглядальника:

Peggy. *I won't pay you any more.*

Julian. *Then I'll take that little brown bottle down to the police station and ask them to analyze it* [Manktelow 1977, 58].

Гендерні розбіжності полягають у реакції співрозмовників протилежних статей на менасив. За відсутності експліцитних розбіжностей у статусі на користь чоловіка, в діаді *чоловік – жінка* жінка-адресат реагує на погрозу, підкоряючись чоловікові й виконуючи його вимоги:

Frank. *Well, if you go on being secretive, I shall have to go on calling him Valerie.*

Paula. *I wasn't being secretive.*

Frank. *Oh. I must have misunderstood.*

Paula. *Mark.*

Frank. *I see* [Benfield 1981, 5]. Так, персонаж-жінка поступається приятелю свого чоловіка й повідомляє йому ім'я коханця, на якого вона чекає, хоча спочатку і вдається до тактики виправдання власних дій (*I wasn't being secretive*). У цій ситуації автор твору підвищує статус персонажа-чоловіка не лише за рахунок вживання менасива в його репліці, але й за рахунок реакції персонажа-жінки.

У діаді *жінка – чоловік* адресат ігнорує погрозу в персонажному мовленні. Наприклад, у бесіді подружжя персонаж-чоловік не реагує на погрозу дружини піти від нього, якщо з ними буде жити свекруха:

Sam. *You've done it this time.*

Elsie. *No such luck. She'll be back. But this time if she comes, then I go – I promise you.*

Sam. *For God's sake, shut up! I've 'ad enough* [Vooght 1980, 15]. Тактика погрози виявляється не дієвою, хоча менасив комбінується з перформативом (*I promise you*), що має підсилювати дієвість обраної тактики.

Як показують приклади, менасиви у мовленні персонажів-жінок зустрічають відсіч зі сторони персонажів-чоловіків:

Paula. *If you don't get out of here I shall call the police!*

Frank. *The police? Whatever will you tell them?*

Paula. *(nervously) I'll – I'll tell them you broke into my house.*

Frank. *But I didn't. (Pointedly) You opened the front door yourself. Don't you remember? (He moves towards the desk) Tell me, Paula – how would you feel about ... divorce?*

Paula. *What are you talking about?* [Benfield 1981, 11]. Аналіз ситуації показує, що для реалізації мети – позбутися приятеля чоловіка, який намагається її шантажувати, персонаж-жінка використовує тактику погрози. При цьому висувається вимога (*If you don't get out of here*), у разі невиконання якої буде реалізовано менасив (*I shall call the police!*). Доведення персонажем-чоловіком неспроможності погрози шляхом використання риторичного питання та питання повтору (*The police? Whatever will you tell them?*) зводить нанівець дієвість тактики і змушує персонажа-жінку продовжити спілкування, вдаючись до пояснень (*I'll – I'll tell them you broke into my house*). При цьому повтор (*I'll – I'll*) та особливості невербальної поведінки персонажа-жінки (*nervously*) демонструють зміну її психологічного стану та неможливість протистояти стратегії персонажа-чоловіка, який втягує жінку у подальше спілкування (*Tell me, Paula – how would you feel about ... divorce?*). Таким чином, жінка не досягає мети припинити спілкування і відповідає питанням на питання (*What are you talking about?*). Мовленнєвий акт квеситива, реалізований персонажем-жінкою, одночасно виконує дві функції, а саме сигналізує про зацікавленість жінки у подальшому перебігу інтеракції і вимагає уточнення попереднього питання та дозволяє виграти час, щоб скорегувати власну стратегію.

У спілкуванні персонажів, коли кількість учасників перевищує двох, тактика погрози, реалізована персонажем-жінкою, зустрічає неприйняття не тільки з боку чоловіка-адресата, але й з боку інших персонажів-чоловіків, що беруть участь у комунікації:

Mrs. Evans. *I hope you'll enjoy carrying every drop of water across those fields, Vicar.*

Vicar. *Oh dear, oh dear! I don't know what to say. It's blackmail, Mrs. Evans. I don't think legally you can...*

Griffiths. *Ah, you may have a point there, Vicar. I should say that the Evanses have a contract to supply the village with water...*

Mrs. Evans. (*hastily*) *Nothing in writing, nothing in writing.*

Griffiths. *And that if they don't fulfill the contract the Local authority might take over the supply* [Wood, 1977b:17]. Коли персонаж-жінка погрожує вікарію відключити водопровід, то не лише вікарій протидіє погрозі, апелюючи до моральної сторони справи (*It's blackmail*) та висуваючи контраргументи (*I don't think legally you can*), а й один із присутніх персонажів-чоловіків пояснює неможливість виконання погрози (*the Evanses have a contract to supply the village with water*). Все це призводить до того, що персонаж-жінка вимушена застосувати тактику виправдання (*Nothing in writing, nothing in writing*).

Тактика погрози та мовленнєвий акт менасиву у персонажному дискурсі сучасної британської драми виступає як один із засобів зміцнення статусу комуніканта, до чого прагнуть персонажі обох статей. Реалізації цієї

мети сприяє не тільки погроза, а й реакція на неї адресата. Розбіжності полягають у тому, що реакція персонажів-жінок на менасиви персонажів-чоловіків сприяє зміцненню статусу останніх. Реакція персонажів-чоловіків на погрози, реалізовані персонажами-жінками, спричиняє протилежний ефект. Таким чином, драматург відтворює гендерні розбіжності як у реалізації певних мовленнєвих актів, так і в реакції адресата на них. При цьому реакція адресата-жінки підвищує дієвість мовленнєвого акту, а відповідь адресата-чоловіка знижує її. Загалом, особливості використання тактики погрози у гендерно маркованому персонажному дискурсі відображають ті моделі гендерної поведінки, що існують в британській лінгвокультурній спільноті.

Подальшою перспективою дослідження є порівняльний аналіз гендерних моделей поведінки, стратегій й тактик спілкування як таких, що відображають гендерні стереотипи у різних лінгвокультурах.

1. Белая Н.В. Гендер как фактор социальных отношений в английской, американской и русской лингвокультурах : Автореферат диссертации ... (10.02.19...) / Белая Наталия Викторовна; Воен. ун-т. - Москва, 2009. - 18 с. 2. Бодрова А.А. Гендерный дискурс как средство создания комического. // Вестник Чувашского университета. – Вып. 7. – Чебоксары, 2008. – С. 135-140. 3. Вахрамеева А.С. Гендерно-ориентированные высказывания в современном английском языке (на материале женской прозы). Автореф. дис... канд. филол. наук.: 10. 02. 04 – Германские языки / СПбГУ. — С.Пб., 2009. 19с. 4. Гендер в английской лингвокультуре : Коллективная монография / Е.С. Гриценко, А.О. Лалетина, М.В. Сергеева. – М.: Флинта, 2011. - 224 с. 5. Герасименко И.Е. Гендер в коннотативном пространстве русской лингвокультуры. Тула: Изд-во ТГПУ им. Л.Н. Толстого, 2008. – 189 с. 6. Герасименко И.Е. О специфике гендерного стереотипа // Русская словесность в контексте современных интеграционных процессов: Материалы II Междунар. научн. конф., Волгоград, 24-26 апреля 2007 г.: В 2-х т. – Т.1. – Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2007. – С. 676-680. 7. Исерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. – М.: УРСС, 2002. –284 с. 8. Карасик В.И. Язык социального статуса. – М.: Институт языкознания РАН, 1992. – 330 с. 9. Клюев Е.В. Речевая коммуникация. – М.: ПРИОР, 1998. – 224 с. 10. Некрасова А. Е. Этнические стереотипы в медийном дискурсе: механизмы интерпретации и попытка классификации. // Вестн. Моск. ун-та. – Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2009. – №2. – М., 2009. – С. 141-147. 11. Нікульшина Т.М. Інформаційна стратегія у спонукальному дискурсі (на матеріалі англійської мови): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 – германські мови / КНЛУ. – К., 1998. – 18 с. 12. Формановская Н.И. Речевое общение: коммуникативно-прагматический подход. – М.: Рус. яз., 2002. – 216 с. 13. Франко О.Б. Стратегії мовця-ініціатора у німецькомовному спонукальному дискурсі // Вісник КНЛУ. Серія Філологія. – К.: Вид-во КНЛУ, 2006. – Т. 9, № 1. –С. 115-121. 14. Щипіцина Ю.В. Англомовні тексти з корпоративної етики: лінгвопрагматичний та семантико-когнітивний аспекти: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 – германські мови / КНЛУ. – К., 2007 – 20 с. 15. Benfield D. In for the Kill. – L.: Samuel French, 1981. – 77 p. 16. Brown P., Levingson S. Politeness: Some Universals in Language. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1987. – 345 p. 17. Leech G. Principles of Pragmatics. – L., N.Y.: Longman Linguistic Library, 1983. – 250 p. 18. Manktelow B. They Call it Murder. – L.: Samuel French, 1977. – 65 p. 19. Vooght Ch. Barbecue. – L.: Samuel French, 1980. – 20 p. 20. Wood M. A Moving Story. – L.: Samuel French, 1977. – 24 p. 21. Wood M. Parochial Problems. – L.: Samuel French, 1977. – 25 p.